

شاخص‌های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی

تالیف:

محمد رضا پور عفار مغفرتی

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

انتشارات موجک

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه : پورغفار مغفرتی، محمدرضا، ۱۳۶۹.
عنوان و نام پدیدآور : شاخص‌های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی / تألیف محمدرضا پورغفار مغفرتی.
مشخصات نشر : تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری : ۱۶۵ ص؛ وزیری.
شابک : ۳۱-۰۰-۸۳۰۷-۶۰۰-۹۷۸-۲۰۰۰۰۰ ریال.
وضعیت فهرست‌بندی : فیا
یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۵۷] - ۱۶۵.
موضوع : مسکن روستایی - جنبه‌های اجتماعی
موضوع : Housing, Rural - Social Aspects
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۵ / ۴۲۱ / HT
رده‌بندی دیویی : ۰۷/۷۲
شماره کتابشناسی ملی : ۴۳۲۵۸۱۹

انتشارات موجک

مدیر مسئول : دکتر مهدی بشمی

تلفن مرکز پخش : ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳ - ۰۰۱۷۶۷۲۵۰۲

Email : mojakpublication@yahoo.com

Web : www.mojak.ir

عنوان : شاخص‌های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی

تألیف : محمدرضا پورغفار مغفرتی

طراح جلد : سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری : ۱۶۵ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول : تابستان ۱۳۹۵

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد - قیمت : ۲۰۰۰۰۰ ریال

شابک : ۳۱-۰۰-۸۳۰۷-۶۰۰-۹۷۸

حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

سخن مولف ۱

بخش اول: مسکن روستایی و شاخص‌های اجتماعی آن

فصل اول: مسکن روستایی ۷

۱-۱ مسکن ۷

۲-۱ مسکن روستایی ۸

۳-۱ اهمیت مسکن در زندگی انسان ۱۰

۴-۱ عوامل موثر بر شکل‌گیری مساکن روستایی ۱۱

۵-۱ کارکردهای مسکن روستایی ۱۲

فصل دوم: برنامه‌ریزی مسکن ۱۳

۱-۲ برنامه‌ریزی مسکن روستایی ۱۳

۲-۲ اهمیت توجه به مسکن روستایی ۱۵

۳-۲ اهداف مورد نظر در برنامه‌ریزی مسکن ۱۶

۴-۲ عوامل موثر بر سیاست‌ها و اهداف برنامه‌ریزی مسکن ۱۷

فصل سوم: سیاست‌های مسکن ۱۹

۱-۳ استانداردهای مسکن ۱۹

۲-۳ سیر تاریخی برنامه‌ریزی مسکن در ایران ۲۰

۲۰.....	۳-۳ برنامه‌های مسکن قبل از انقلاب
۲۰.....	۱-۳-۳ بنیاد خاور نزدیک
۲۱.....	۲-۳-۳ برنامه اول عمرانی کشور
۲۱.....	۳-۳-۳ اداره همکاری‌های فنی آمریکا در ایران با اصل ۴
۲۲.....	۴-۳-۳ برنامه دوم عمرانی کشور
۲۲.....	۵-۳-۳ برنامه سوم عمرانی کشور
۲۳.....	۶-۳-۳ برنامه چهارم عمرانی کشور
۲۴.....	۷-۳-۳ برنامه پنجم عمرانی کشور
۲۴.....	۴-۳ برنامه‌های مسکن روستایی پس از انقلاب
۲۶.....	۵-۳ سیاست‌های مسکن
۲۷.....	۶-۳ سیاست‌های مسکن در ایران

۲۹.....	فصل چهارم: شاخص‌های مسکن
۲۹.....	۱-۴ شاخص‌ها
۲۹.....	۲-۴ شاخص‌های مسکن
۳۱.....	۳-۴ شاخص‌های اجتماعی مسکن
۳۲.....	۴-۴ شاخص‌های کمی و شاخص‌های کیفی
۳۳.....	۵-۴ طراحی شاخص‌های مسکن روستایی در ایران

بخش دوم: مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان رشت

۳۷.....	فصل پنجم: کلیات
۳۷.....	۱-۵ بیان مساله
۳۹.....	۲-۵ اهمیت مساله

۴۱..... ۳-۵ اهداف

۴۲..... ۴-۵ فرضیه‌ها

۴۲..... ۵-۵ واژه‌ها و مفاهیم

۴۲..... ۱-۵-۵ مسکن

۴۳..... ۲-۵-۵ مسکن روستایی

۴۳..... ۳-۵-۵ برنامه‌ریزی مسکن

۴۴..... ۴-۵-۵ شاخص‌های مسکن

۴۴..... ۵-۵-۵ شاخص‌های اجتماعی مسکن

۴۵..... ۶-۵-۵ شاخص‌های کمی

۴۵..... ۷-۵-۵ شاخص‌های کیفی

۴۷..... فصل ششم: پیشینه

۴۷..... ۱-۶ تحقیقات خارجی

۴۹..... ۲-۶ تحقیقات داخلی

۵۵..... فصل هفتم: روش

۵۵..... ۱-۷ روش مطالعه

۵۵..... ۲-۷ مراحل انجام مطالعه

۵۷..... ۳-۷ جامعه آماری

۵۷..... ۴-۷ متغیرها

۵۹..... فصل هشتم: معرفی و شناسایی محدوده مورد مطالعه

۵۹..... ۱-۸ موقعیت جغرافیایی استان گیلان

۶۲..... ۲-۸ مشخصات عمومی شهرستان رشت

۶۳.....	۳-۸ توپوگرافی شهرستان رشت
۶۵.....	۴-۸ زمین شناسی
۶۶.....	۵-۸ منابع آب شهرستان رشت
۶۷.....	۶-۸ خاک
۶۷.....	۷-۸ تقسیمات جغرافیایی شهرستان رشت
۷۱.....	۸-۸ اقلیم آب هوای شهرستان رشت
۷۲.....	۹-۸ دجه - ررات
۷۲.....	۱۰-۸ وضع بارندگی
۷۳.....	۱۱-۸ رطوبت
۷۴.....	۱۲-۸ پیشینه تاریخی و توانام موثر در شکل گیری شهرستان رشت
۷۵.....	۱۳-۸ قومیت و زبان و دین
۷۵.....	۱۴-۸ خصوصیات جمعیتی شهرستان رشت
۸۰.....	۱۵-۸ مهاجرت
۸۲.....	۱۶-۸ بررسی وضعیت اقتصادی شهرستان رشت
۸۳.....	۱۷-۸ توزیع جمعیت از نظر باسوادى
۸۴.....	۱۸-۸ مسکن
۸۵.....	۱۹-۸ تعداد واحدهای مسکونی
۸۶.....	۲۰-۸ رشد مسکن
۸۷.....	۲۱-۸ بعد خانوار

۸۹.....	فصل نهم: تجزیه و تحلیل داده ها
۸۹.....	۱-۹ شاخص های اجتماعی مسکن
۹۰.....	۲-۹ شاخص های کمی مسکن
۹۱.....	۱-۲-۹ تراکم خانوار در واحد مسکونی

۹۶	۲-۲-۹ تراکم نفر در واحد مسکونی
۹۹	۳-۲-۹ تراکم نفر در اتاق
۱۰۱	۴-۲-۹ تراکم اتاق در واحدهای مسکونی
۱۰۲	۵-۲-۹ توزیع واحدهای مسکونی بر حسب تعداد اتاق
۱۰۷	۶-۲-۹ تراکم واحدهای مسکونی بر حسب خانوار
۱۱۰	۳-۹ شاخص‌های کیفی مسکن
۱۱۱	۱-۳-۹ بیانگین سطح زیربنای واحد مسکونی
۱۱۶	۲-۳-۹ واحدهای مسکونی بر حسب دوام مصالح ساختمانی
۱۲۷	۳-۳-۹ شاخص‌های اجتماعی مربوط به خدمات و تسهیلات
۱۳۴	۴-۳-۹ شاخص‌های اجتماعی مربوط به مالکیت و نحوه تصرف
۱۳۹	۴-۹ آزمون فرضیه‌ها
۱۴۷	فصل دهم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۱۴۷	۱-۱۰ بحث و نتیجه‌گیری
۱۵۳	۲-۱۰ پیشنهادها
۱۵۷	منابع
۱۵۷	منابع فارسی
۱۶۴	منابع انگلیسی

سخن مولف

اهمیت شاخص‌های اجتماعی مسکن یکی از فاکتورهای اصلی تعادل و پابرجایی اجتماعی انسان بوده و در واقع مسکن خانواده یکی از پایه‌های اصلی تشکیل دهنده اجتماع بشری است. شاخص‌های مسکن مهمترین و تولیدی‌ترین ابزار برنامه‌ریزی مسکن می‌باشد. بررسی شاخص‌های اجتماعی مسکن یکی از وسایل و شیوه‌های شناخت ویژگی‌های مسکن به شمار می‌رود که می‌توان به کمک آن پارامترهای موثر را امر مسکن را شناخت و هرگونه برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری را آسان نمود. هدف این کتاب بررسی وضعیت شاخص‌های کمی و کیفی اجتماعی مسکن مناطق روستایی شهرستان رشت می‌باشد. از این رو کتاب حاضر از نظر هدف کاربردی و ماهیت روش آن توصیفی-تحلیلی است که اطلاعات مورد نیاز آن را طبق منابع اسنادی حاصل از نتایج شش دوره سرشماری در طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ بدست آمده است. نتایج بررسی و مقایسه شاخص‌های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی شهرستان رشت طی سال‌های ۱۳۴۵ الی ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که از نظر شاخص‌های اجتماعی کمی مسکن (تراکم خانوار در واحد مسکونی، تراکم نفر در اتاق، تراکم نفر در واحد مسکونی و توزیع واحدهای مسکونی برحسب تعداد اتاق و خانوار)، در وضعیت مناسب‌تر و مطلوب‌تری نسبت به گذشته قرار دارد و همچنین از نظر شاخص‌های اجتماعی کیفی (میانگین سطح زیر بنای واحد مسکونی، دوام مصالح ساختمانی، مالکیت و عدم تصرف و امکانات زیر ساختی و تسهیلات)، واحدهای مسکونی روند رو به رشدی را شاهد بوده و بهبود نسبی داشته‌اند اما کماکان مشکلات و کاستی‌هایی نیز وجود دارد.

جغرافیا علم شناخت محیط و پدیده‌های موجود آن است. این پدیده‌ها اعم از اینکه به شکل طبیعی وجود داشته باشند یا در نتیجه رابطه انسان با محیط بوجود آمده و شکل گرفته باشند، به دلیل اشغال فضا و قرارگیری در بستر محیط به خودی خود در حیطه مطالعات جغرافیایی قرار می‌گیرند. بدین ترتیب توجه به مجتمع‌های زیستی روستایی که مسکن و شاخص‌های پایداری آن از مهمترین عناصر

توسعه پایدار روستایی به شمار می‌رود از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و از میان انواع مولفه‌های پایداری روستایی، مسکن از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. توسعه روستایی از عوامل مختلف نشأت می‌گیرد که یکی از آنها مسکن مطلوب می‌باشد. در واقع مسکن پایدار روستایی را می‌توان یکی از شاخص‌های مهم در توسعه و عمران روستایی دانست.

مسئله برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مسکن مناسب و الگوی مطلوب برای ساکنان روستایی از دغدغه‌های برنامه‌ریزان روستایی است. علی‌رغم تلاش‌های صورت گرفته در مسیر تحول و توسعه مسکن روستایی کشور، این مسئله هم‌چنان در الویت برنامه‌های توسعه روستایی قرار دارد. گرچه در فرآیند برنامه‌ریزی مسکن روستایی و شهری، بخش‌های دولتی و غیردولتی اقداماتی را در جهت رفع کمبودها و نواقص مختلف مسکن به انجام رسانده‌اند، لیکن مسائلی نظیر فرسودگی، عمر زیاد مساکن و استفاده از مصالح نامناسب و بی‌کیفیت، عدم رعایت اصول ساخت و ساز، آسیب‌پذیری بالا در برابر سوانح طبیعی و آلودگی‌های محیطی و غیره موجب شده تا مسئولیت نهادهای دولتی نظیر وزارت مسکن و شهرسازی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی که متولیان اصلی در حل مسائل مسکن کشور هستند، در حل این مشکلات و موانع دخیل دو چندان شود.

یکی از راه‌های مهم آگاهی از وضعیت مسکن در فرآیند برنامه‌ریزی روستایی استفاده از شاخص‌های مسکن می‌باشد. این شاخص‌ها بیانگر وضعیت کمی و کیفی مسکن روستایی از یک سو و بهبود بخشی برنامه‌ریزی مسکن از سوی دیگر برای یک افق بلند مدت است. انجام چنین تحلیل‌های کمی و کیفی و دستیابی به ابعاد مختلف مسکن روستایی در کمترین وجه به شاخص‌های مسکن را لازم و ضروری می‌نماید. شاخص‌های مسکن به عنوان ابزاری برای سنجیدن اجزا و ابعاد مختلف مسکن هم‌چون شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی و شناسایی بهتر وضعیت مسکن روستایی، کمک شایانی به این امر می‌نماید. شاخص‌های مسکن مهمترین و کلیدی‌ترین ابزار در برنامه‌ریزی مسکن می‌باشند. در بین شاخص‌های مسکن، شاخص‌های اجتماعی مسکن، یکی از وسایل و شیوه‌های شناخت ویژگی‌های مسکن به شمار می‌رود که می‌توان به کمک آن پارامترهای موثر در امر مسکن را شناخت و هرگونه برنامه‌ریزی و تصمیم صحیح مسکن را تسهیل نمود. اهمیت کاربرد شاخص‌های اجتماعی مسکن تا جایی پیش رفته که برنامه‌ریزان مسکن از آن برای تدوین

دقیق تر و برنامه ریزی مسکن کمک می گیرند.

در کتاب حاضر به بررسی وضعیت شاخص های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی شهرستان رشت پرداخته شده است و از لحاظ کمی و کیفی تغییرات و تحولات اجتماعی مسکن روستایی این شهرستان طی سال های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است. شیوه سازماندهی کتاب حاضر بصورت زیر می باشد.

این کتاب به دو بخش فصول آموزشی و فصول پژوهشی تقسیم خواهد شد. بخش اول شامل مباحث آموزشی در زمینه مسکن روستایی و شاخص های اجتماعی آن می باشد. فصول آموزشی شامل چهار فصل: مسکن روستایی، برنامه ریزی مسکن، سیاست های مسکن و شاخص های مسکن می باشد. در بخش دوم وضعیت شاخص های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی شهرستان رشت بررسی خواهد شد. فصول پژوهشی شامل بخش فصل: کلیات، پیشینه، روش، معرفی و شناسایی محدوده مورد مطالعه، تجزیه و تحلیل داده ها و نتیجه گیری، و پیشنهادها می باشد.

در پایان، بر خود لازم می دانم از همه عزیزان که در مراحل گوناگون آماده سازی این کتاب مرا یاری نموده اند، صمیمانه تقدیر و تشکر نمایم.

محمدرضا پورغفار مغفرتی

کارشناسی ارشد رافیا و برنامه ریزی روستایی

تابستان ۱۳۹۵